

6. Русанова М. Історичний розвиток ліберального імперіалізму у роботах Роберта Купера // Наукові записки Тернопільського педагогічного університету імені В. Гнатюка. Сер.: Історія. – 2016. – В. 1. – № 8.
7. Рябов С. Г. Політологія: словник понять і термінів / Сергій Геннадійович Рябов. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Видавничий дім “КМ Академія”, 2001. – 256 с.
8. Фергюсон Н. Імперія. Чем сучасний світ зобов’язаний Британії “Астрель” / Н. Фергюсон. – Москва. – Режим доступу: www.klex.ru/go
9. Чубайс А. Б. Ліберальна імперія – це орієнтир, далеко уходящий за межі 2008 року / А. Б. Чубайс / Профіль – 2003 р. – Режим доступу : <http://monop.livejournal.com/134659.html>

Огирко Р. Ідея “ліберальної імперії” і криза ліберального державства: по безпечності контекст.

Розглянуто джерела, зміст і потенціальну можливість ідеї “ліберальної імперії” поєднати реалізацію природних прав людини і нації з імперським домінуванням як гарантією безпеки євроатлантичної цивілізації і міжнародного правопорядку і запобігання поглибленню кризи ліберальної державності.

Ключеві слова: ліберальна імперія, імперія, ЄС, природні права людини і нації, ліберальна державність, міжнародний правопорядок і безпека.

Ohirko R. The idea of a “liberal empire” and a crisis of a liberal state: a security context

The article examines sources, content and potential possibility of the idea of a "liberal empire" to combine the realization of natural human rights and the nation with imperial domination as a guarantee of the security of the Euro-Atlantic civilization and international law and order to prevent the deepening of the crisis of liberal statehood.

Keywords: liberal empire, empire, EU, natural rights of man and nation, liberal state, international law and order.

УДК 378.4(430)УВУ:34(1-87)

Токарчук О. В.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЯК ОСЕРЕДОК ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ЗА КОРДОНОМ

Стаття присвячена дослідженню діяльності українських учених в одному з найчисленніших та найпомітніших центрів української політичної еміграції з початку 20-х років ХХ ст. – Празі. Визначено, що українські інтелектуали у зарубіжжі не полишали думок про відновлення об’єднаної суверенної держави. В еміграційний період розвиток української державно-правової думки пов’язувався з функціонуванням Українського Вільного Університету.

Ключові слова: Український Вільний Університет, правова освіта, міжвоєнний період, учені-емігранти, держава.

Значний внесок у розвиток вітчизняної юридичної науки зробили українські правники, перебуваючи в еміграції, які визначили правовий ґрунт явищ правової сутності. Юридична наука має надзвичайне значення в житті суспільства, вона спрямовує свій вплив на соціальні явища, на формування і розвиток особи, особливо

важливою вона є сьогодні, коли авторитет права та держави у свідомості людей перебуває на вкрай низькому рівні.

Особливістю юридичного мислення науковців діаспори було поєднання теоретичних роздумів про майбутнє української нації з роздумами про причини невдач, що спіткали українців на шляху державного будівництва. Вони створили низку юридичних концепцій, різних теорій української державності, досліджували історичні етапи її становлення в контексті зовнішньополітичних відносин України з іншими країнами й народами, можливі федеративні форми для України з метою втілення в життя української державницько-соборницької ідеї. У їхніх працях державно-правові концепції постають як філософія та програма творення національної держави [3, с. 14].

Варто звернутися до історії функціонування українських наукових установ в Європі міжвоєнного періоду, де відбувалося викладання і вивчення окремих галузей права. З впевненістю відзначимо, що ініціативність українських професорів в організаційній роботі на чужих землях при складному фінансовому становищі, цінність їх наукових досліджень для сучасної юридичної науки не в достатній мірі з'ясовано.

В період після визвольних змагань вагому роль для української еміграції почав відігравати Відень. Н. Полонська-Василенко згадує, що місто мало потерпіло від війни і в ньому зосередилося багато української еміграції, в основному інтелігенції з Галичини та Буковини. У 1920 р. інтелігенція, з-поміж якої було чимало вчених-правників, організовувала лекції, академічні доповіді з різних дисциплін, в тому числі і юридичних. Слухачів збиралося багато, але випадковими були й теми, й континент слухачів. Так, присутні були з університетською освітою, і зовсім без неї, було багато жінок, що прагнули поповнити гімназійну освіту. Доповіді отримували великий успіх, що стало одним з поштовхів організувати систематичні курси [6, с. 17].

За фінансової допомоги “Союзу українських журналістів і письменників”, куди входили такі визначні правники як С. Дністрянський, С. Шелухін, М. Лозинський та ін. [4, с. 65, 66], зорганізовані наукові доповіді та систематичні курси стали приводом для заснування в січні 1921 р. у Відні Українського Вільного Університету (УВУ) [7, с. 3]. Навчання тут було доступним без оплати для чоловіків і жінок, яким виповнилося 16 років.

Найбільше число української академічної молоді перебувало у Чехословаччині, тому восени 1921 р. університет перенесено до Праги [4, с. 65]; там зустріли прихильність і одержали значну фінансову допомогу чеського громадянства та влади, зокрема президента. Функціонування університету в Празі почалося з зимового семестру 1921-22 рр. Устрій УВУ побудовано за зразками інших західноєвропейських університетів, а головню старовинного Карлового Університету. Повних 24 роки працював Університет у Празі – аж до 1945 року, коли був змушений перенести свій заклад в Мюнхен, куди переїхало більшість професури на чолі з ректором – А. Яковлівим, проректором – Д. Дорошенком, деканами – В. Щербаківським та Л. Шрамченком [2, с. 3].

С. Віднянський підкреслює, що УВУ у Празі використовував демократичні традиції чеського університету, робота УВУ сприяла розв'язанню складних проблем становлення й розвитку закладу, налагодженню його співробітництва з Карловим університетом і чеськими урядовими установами. Особливості діяльності українського

університету як недержавної вищої школи, так як заклад утримувався не на державні кошти, за словами С. Віднянського, викликали окремі проблеми роботи вищої школи, зокрема матеріального забезпечення, у взаємовідносинах з іншими українськими організаціями і установами, між професорсько-викладацьким складом і студентськими об'єднаннями [1, с. 27]. Дослідник наводить “Тези щодо становища і потреб Українського університету в Празі, висловлені доповідачами і промовцями на приватних інформаційних зборах професорів та студентів Українського університету 7 і 14 квітня 1923 року”, де стрижневою думкою є – “УВУ заклад загальнонаціонального значення, в жодному разі не може ким-будь трактуватися, як політичний чинник та як установа локального характеру [1, с. 27].

В початкову основу професорських колегій на правничому відділенні ввійшли давні й знані українські професори. Вони, у свою чергу, залучали інших членів професорських колегій, тих українців, що були відомі відповідними науковими працями та належними фаховими знаннями в галузі юриспруденції. Ширше залучення наукових сил залежало в значній мірі від матеріальних засобів, які були в наявності УВУ. Українським Вільним Університетом управляв сенат, до складу якого в 1921-22 рр. входили: професор, доктор О. Колесса – ректор; професор, доктор С. Дністрянський – проректор і декан правничого факультету; професор, доктор С. Рудницький – декан філософського факультету; професор, доктор В. Старосольський – продекан правничого факультету й секретар Сенату [7, с. 3].

Український університет в Празі став всеукраїнським; він згуртував професорів і студентів з усіх українських територій. Станом на 1923 р. загалом по університету з 28-ми членів професорсько-викладацького складу, 18 були придніпрянцями, 6 – галичанами, 3 – буковинцями, з них 18 професорів звичайних, 5 – надзвичайних, 3 доценти і 2 лектори. Правничий факультет, за словами М. Лозинського, мав 7 професорів звичайних, 3 – надзвичайних, 1 доцент.

Фахова підготовка слухачів і студентів УВУ передбачала здобуття знань з різних галузей права, підготовку кадрів для будівництва української держави, адже, як пише Р. Петришин, на початку 20-х рр. XX ст. українська еміграція вважала перебування за кордоном тимчасовим явищем і очікувала швидкого повернення на батьківщину. Саме Український Вільний Університет, як потужна і перша українська вища школа в еміграції, мав за цей час виховати й підготувати фахівців з української студентської молоді [5, с. 12].

Слухачами (студентами) УВУ правничого відділу могли бути:

- а) як звичайні слухачі особи різних статей, що подадуть необхідні документи про закінчення середньої школи;
- б) надзвичайними слухачами могли стати особи різних статей, котрі закінчили нижню середню школу чи учительський ліцей;
- в) госпітантами могли стати особи різних статей, яких зарахував би декан факультету.

Слухачі УВУ одночасно могли навчатися в Карловому Університеті й навпаки.

Згідно з навчальною програмою на зимовий семестр 1921-22 н.р., затвердженою Міністерством шкільництва і просвіти Чехословацької Республіки від 5 жовтня 1921 р. на факультеті права і суспільних наук (правничому відділенні) викладалися наступні курси:

1) теорія права: професор, доктор С. Дністрянський – Загальна наука права (3 години в тиждень);

2) історія права: професор, сенатор С. Шелухін – Історія українського права (3 години в тиждень), доцент К. Лоський – Інституції римського права (3 години в тиждень);

3) цивільне право: професор, доктор С. Дністрянський – Вправи в цивільному праві (2 години в тиждень);

4) кримінальне право: професор Д. Коропатницький – Загальна частина кримінального права (3 години в тиждень);

5) державне право: професор, доктор В. Старосольський – Курс державного права (3 години в тиждень), професор, доктор М. Лозинський – Вибрані питання з українського державного права (1 година в тиждень);

6) адміністративне право: професор, доктор Д. Коропатницький – Про самоврядування (2 години в тиждень);

7) міжнародне право: професор, доктор М. Лозинський – Огляд міжнародного права (2 години в тиждень);

8) економічні науки: професор, доктор І. Ганицький – Український кооперативний рух та його економічні підстави (1 година в тиждень) [7, с. 3].

М. Лозинський у 1921 р. визначав факт існування Українського Вільного Університету в Празі, в тому числі, і як голосний протест проти польського окупаційного режиму в Галичині, де поляки не тільки загартували Львівський університет, але також мучили у в'язницях українських професорів і студентів за організацію приватного українського університету [7, с. 3].

Професорам довелося вирішувати важливе та складне завдання: створювати самостійні університетські курси з багатьох дисциплін для правничого відділу, програми яких вже у Празі були значно розширені. При складній науково-методичній роботі вчені-українці успішно виконали відповідальне завдання; були складені й частково опубліковані десятки правничих курсів, більшість спеціалізованих курсів відрізнялася оригінальністю і становить значний внесок у розвиток правової думки й науки [1, с. 46].

Щодо педагогічної діяльності учених в еміграції, а в минулому багато з них були правниками, практиками, державними діячами, то відзначимо, що їх доповіді та лекційні матеріали вирізняються глибокою підготовкою, змістовністю, продуманістю, послідовністю розвитку основної думки; це, безперечно, означає наявність високих якостей в академічному викладанні. Професори та доценти вищої школи стояли близько до молоді, яку навчали, до своїх слухачів, уміли зблизитися з аудиторією. Слухачі знаходили у викладачах не суто формальне, а духовне ставлення. Матеріали лекцій дають змогу “намалювати портрет” особистості кожного з професорів, наскільки вони проявилися в науковій діяльності та в особистому ставленні до студентів. Попри проблеми, котрі спіткали викладачів на чужині, вони були просякнуті гуманністю, великою любов'ю та повагою до права й людини.

Професорам довелося вирішувати важливе та складне завдання: створювати самостійні університетські курси з багатьох дисциплін для правничого відділу, програми яких вже у Празі були значно розширені. При складній науково-методичній роботі вчені-українці успішно виконали відповідальне завдання; були складені й

частково опубліковані десятки правничих курсів, більшість спеціалізованих курсів відрізнялася оригінальністю і становить значний внесок у розвиток правової думки й науки.

Чимало науковців-правників у своїх доповідях значну увагу звертали на історичні події і особисті історичні дослідження. Зокрема, лекційні матеріали з карного права, котрі знаходимо в С. Шелухіна, що працював у Празі, історії приділено досить багато місця. Науковець досліджував події минулих часів для визначення правового устрою минулого правового життя. Проте, незважаючи на велике значення, яке він відводив історичним аспектам правового життя, його не варто називати виключно істориком права, оскільки правове життя минулого його цікавило не саме по собі, а як ступінь розуміння тієї сучасності. Погляд його був направлений в майбутнє. Лише для розуміння й пояснення тих правових процесів, які відбувалися в умовах його життя та діяльності, С. Шелухін звертався до минулого.

Для дослідників у середовищі еміграції факти історії мали величезне значення, тому що завдяки цим фактам вони мали змогу показати погляд і думку народу на певний правовий інститут та його зміни.

Час вимушеного перебування в еміграції українці намагалися використати з найбільшою користю для себе та майбутнього своєї держави. Завданням постало здобути якісну освіту, перейняти досвід розвинених європейських держав, щоб повернувшись в Україну, використати власні знання та навички для розвитку її права, політики, економіки, науки, освіти.

Використані джерела:

1. *Віднянський С. В.* Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.) / С. В. Віднянський. – К., 1994. – 82 с.
2. З діяльності Українського Вільного Університету у Мюнхені // Свобода. – 1949. – № 8. – 12 січня. – 4 с.
3. *Краснодемська І. Й.* Внесок вчених української діаспори європейських країн у розвиток українознавства (20-60-ті рр. ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 09.00.12 “Українознавство (філософські науки)” / І. Й. Краснодемська. – К., 2010. – 20 с.
4. *Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали зібрані С. Наріжним до частини другої) / С. Наріжний. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 1999. – 270 с.
5. *Петришин Р. А.* Науково-педагогічна діяльність української еміграції в країнах Центральної і Західної Європи (1919–1939 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Р. А. Петришин. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.
6. *Полонська-Василенко Н.* Український Вільний Університет, 1921–1971 / Н. Полонська-Василенко // Український історик. – 1971. – 1/2 (29/30). – С. 17-27.
7. Український Вільний університет в Празі. Історія зародження – організація – виклади в зимовім семестрі 1921-22 // Свобода. – 1921. – № 265. – 14 листопада. – 4 с.

Токарчук О. В. *Украинский Свободный Университет как центр правового образования за рубежом.*

Статья посвящена исследованию деятельности украинских ученых в одном из многочисленных и самых заметных центров украинской политической эмиграции с начала 20-х годов ХХ ст. – Праге. Определено, что украинские интеллектуалы в зарубежье не оставляли мыслей о восстановлении объединенной суверенного государства. В период эмиграции развитие украинской государственной-правовой мысли связывалось с функционированием Украинского Свободного Университета.

Ключевые слова: Украинский Свободный Университет, правовое образование, межвоенный период, ученые-эмигранты, государство.

Tokarchuk O. Ukrainian Free University as center of legal education abroad.

Article is devoted to a research activity of the Ukrainian scientists in one of the numerous and most noticeable centers of the Ukrainian emigres since the beginning of the 20th years of the XX century - Prague. It is defined that the Ukrainian intellectuals in the abroad did not dismiss ideas of restoration united the sovereign state. During emigration development of the Ukrainian state and legal thought contacted functioning of the Ukrainian Free University.

Keywords: Ukrainian Free University, legal education, interwar period, scientists-emigrants, state.

УДК 343.35.08 (477) (091)185/191

Ярошенко М. О.
старший викладач кафедри правознавства
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СЕРЕД ГУБЕРНСЬКОЇ ЧИНОВНИЦЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В НАДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Розкрито особливості губернського адміністративного апарату в Наддніпрянській Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Висвітлено законодавчі норми щодо протидії корупційним правопорушенням в Російській імперії та найтиповіші факти їх порушень. Проаналізовано основні заходи імперської влади для запобігання корупції серед губернських чиновників.

Ключові слова: корупція, губернія, бюрократія, хабарництво, запобігання злочинності, Наддніпрянська Україна.

Проблема протидії корупційним правопорушенням в системі влади в новітній історії України стає все більш нагальною. Нещодавно опублікований рейтинг сприйняття корупції, складений міжнародною організацією Transparency International, помістив Україну на 130 місце із 168 держав. Витоки цього явища сягають більш ранніх періодів нашої історії. Особливо показовим у цьому відношенні є час перебування українських земель у складі Російської імперії, особливо від проведення реформ Олександра II до початку Першої світової війни. Саме тоді, у період становлення в Росії основ буржуазного ладу, було вдосконалено кримінальне законодавство та способи щодо протидії корупційним правопорушенням серед чиновників.

Проблема запобігання корупції в середовищі губернської адміністрації підросійської України знайшла відображення в працях вчених-правознавців та істориків. Певні аспекти протидії корупції в Російській імперії в пореформений період висвітлено в вітчизняних наукових дослідженнях В. Кривобокова, М. Мельника, В. Молчанова, В. Шандри [1-4]. Серед російських вчених варто відзначити роботи В. Зубова, О. Кирпичникова, О. Куракіна, Л. Шепелева [5-8]. Проте, цілісна та комплексна робота, присвячена визначеній проблеми, відсутня в науковому світі, що